

**Preporuka CM/Rec(2010)5
Komiteta ministara državama članicama
o mjerama za borbu protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta**

*(koju je Komitet ministara usvojio 31. marta 2010. godine
na 1081. sastanku zamjenika ministara)*

Komitet ministara, u skladu s odredbama člana 15.b Statuta Savjeta Evrope,

Imajući u vidu da je cilj Savjeta Evrope postizanje većeg jedinstva između njegovih članica i da se taj cilj naročito može ostvarivati kroz zajedničke akcije u oblasti ljudskih prava;

Podsjećajući da su ljudska prava univerzalna i da važe za sve pojedince, te naglašavajući tako svoju posvećenost garantovanju jednakog dostojanstva svih ljudskih bića i uživanja prava i sloboda svih pojedinaca bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nekoj nacionalnoj manjini, imovno stanje, rođenje ili drugi status, u skladu s Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5) (u daljem tekstu „Konvencija“) i njenim protokolima;

Priznajući da nediskriminatorno postupanje od strane državnih subjekata, kao i, gdje je to potrebno, pozitivne državne mjere za zaštitu od diskriminatornog postupanja, uključujući i diskriminatorno postupanje od strane nedržavnih subjekata, predstavljaju osnovne komponente međunarodnog sistema zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda;

Priznajući da su lezbijke, gejevi i biseksualne i transrodne osobe vjekovima bile i još su izložene homofobiji, transfobiji i drugim oblicima netolerancije i diskriminacije, čak i u okviru svojih porodica – uključujući kriminalizaciju, marginalizaciju, socijalnu isključenost i nasilje – po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, i da su potrebne posebne mjere da bi se tim osobama osiguralo puno uživanje ljudskih prava;

S obzirom na sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu „Sud“) i drugih međunarodnih pravosudnih institucija koje smatraju seksualno opredjeljenje zabranjenom osnovom za diskriminaciju i koje su doprinijele unapređenju zaštite prava transrodnih osoba;

Podsjećajući da, u skladu s praksom Suda, svaka razlika u postupanju, da ne bi bila diskriminatorna, mora da ima objektivno i razumno opravdanje, tj. da teži legitimnom cilju i koristi sredstva koja su razumno srazmjerna cilju kojem se teži;

Imajući u vidu načelo da nije moguće pozivati se ni na kulturne ni na tradicionalne niti religijske vrijednosti ili pravila „dominantne kulture“ da bi se opravdao govor mržnje ili bilo koji drugi oblik diskriminacije, uključujući i diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

Imajući u vidu poruku Komiteta ministara koordinacionim odborima i drugim komitetima koji su uključeni u međuvladinu saradnju Savjeta Evropa o jednakim pravima i dostojanstvu svih ljudskih bića, uključujući lezbijke, gejeve i biseksualne i transrodne osobe, usvojenu 2. jula 2008. godine, i njene bitne preporuke;

Imajući u vidu preporuke koje je od 1981. usvojila Parlamentarna skupština Savjeta Evrope u vezi sa diskriminacijom na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, kao i preporuku 211 (2007) Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope o „Slobodi okupljanja i izražavanja za lezbijke, gejeve i biseksualne i transrodne osobe“;

Cijeneći ulogu Komesara za ljudska prava u praćenju situacije lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba u državama članicama u vezi sa diskriminacijom na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;

Imajući u vidu zajedničku izjavu koju je 18. decembra 2008. godine dalo 66 država u Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija i kojom se osuđuju kršenja ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog

identiteta, kao što su ubistva, mučenje, proizvoljna hapšenja i „lišavanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući pravo na zdravlje“;

Naglašavajući da se diskriminacija i socijalna isključenost zbog seksualne orijentacije ili rodnog identiteta najbolje mogu prevazići mjerama usmjerenim kako na one koji doživljavaju takvu diskriminaciju ili isključenje tako i na stanovništvo u cjelini,

Preporučuje vladama država članica:

1. da ispitaju postojeće zakonodavne i druge mjere, da ih stalno razmatraju i da prikupljaju i analiziraju relevantne podatke u cilju praćenja i otklanjanja svake neposredne ili posredne diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta;
2. da obezbijede da se zakonske i druge mjere usvajaju i djelotvorno primjenjuju u borbi protiv diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta kako bi se obezbijedilo poštovanje ljudskih prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba i promovisala tolerancija prema njima;
3. da se postaraju da žrtvama diskriminacije budu poznati djelotvorni pravni lijekovi pred nacionalnim vlastima i da imaju pristup tim pravnim lijekovima i da mjere za borbu protiv diskriminacije uključuju, po potrebi, sankcije za kršenje prava i adekvatnu odštetu za žrtve diskriminacije;
4. da se u svom zakonodavstvu, politikama i praksi rukovode načelima i mjerama sadržanim u dodatku ovoj preporuci;
5. da odgovarajućim sredstvima i djelovanjem obezbijede da ova preporuka, uključujući i njen dodatak, bude prevedena i distribuirana što je šire moguće.

Dodatak Preporuci CM/Rec(2010)5

I. Pravo na život, bezbjednost i zaštitu od nasilja

A. „Zločini iz mržnje“ i drugi mržnjom motivisani incidenti

1. Države članice bi trebalo da obezbijede djelotvorne, brze i nepristrasne istrage u slučajevima navodnih krivičnih djela i drugih incidenata gdje postoji osnovana sumnja da je seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve predstavljao motiv za počinioca; one, nadalje, treba da obezbijede da se posebna pažnja poklanja istrazi tih krivičnih djela i incidenata kada su ih navodno počinili policijski službenici ili druga lica koja su postupala u službenom svojstvu, kao i da oni koji su odgovorni za takva djela stvarno budu izvedeni pred lice pravde i, po potrebi, kažnjeni da bi se izbjegla nekažnjivost.
2. Države članice bi trebalo da obezbijede da prilikom određivanja kazne motiv izvršenja koji se odnosi na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet može biti uzeti u obzir kao otežavajuća okolnost.
3. Zemlje članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere da obezbijede da se žrtve i svjedoci „zločina iz mržnje“ i drugih mržnjom motivisanih incidenata povezanih sa seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom „podstiču da prijavljuju ta krivična djela i incidente; u tu svrhu, države članice bi trebalo da preduzmu sve neophodne korake da obezbijede da institucije nadležne za sprovođenja zakona, uključujući i pravosuđe, imaju potrebna znanja i vještine da identifikuju takva krivična djela i incidente i pružaju adekvatnu pomoć i podršku žrtvama i svjedocima.
4. Zemlje članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere da obezbijede sigurnost i dostojanstvo svih osoba koje su u zatvoru ili koje su na drugi način lišene slobode, uključujući lezbijke, gejeve i biseksualne i transrodne osobe, a naročito da preduzmu zaštitne mjere protiv fizičkih napada, silovanja i drugih oblika seksualnog zlostavljanja, bilo da ih vrše drugi zatvorenici ili osoblje; potrebno je preduzeti mjere da bi se adekvatno štitio i poštovao rodni identitet transrodnih osoba.
5. Države članice bi trebalo da obezbijede da se prikupljaju i analiziraju relevantni podaci o rasprostranjenosti i prirodi diskriminacije i netolerancije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, a naročito o „zločinima iz mržnje“ i mržnjom motivisanim incidentima koji su povezani sa seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom.

B. „Govor mržnje“

6. Zemlje članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere za borbu protiv svih oblika izražavanja, uključujući i one u medijima i na internetu, za koje se razumno može pretpostaviti da bi mogli da proizvedu dejstvo izazivanja, širenja ili promovisanja mržnje ili drugih oblika diskriminacije lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba. Takav „govor mržnje“ treba da bude zabranjen i javno odbačen kad god se pojavi. Sve mjere bi trebalo da uvažavaju osnovno pravo na slobodu izražavanja u skladu sa članom 10 Konvencije i prakse Suda.

7. Države članice bi trebalo da podižu svijest javnih vlasti i javnih institucija na svim nivoima u okviru njihove nadležnosti o potrebi da se uzdržavaju od izjava, posebno u medijima, koje bi se s razlogom mogle shvatiti kao legitimizacija takve mržnje ili diskriminacije.

8. Javne zvaničnike i druge državne predstavnike bi trebalo podsticati da promovišu toleranciju i poštovanje ljudskih prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba kad god se angažuju u dijalogu s ključnim predstavnicima civilnog društva, uključujući medije i sportske organizacije, političke organizacije i vjerske zajednice.

II. Sloboda udruživanja

9. Zemlje članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće mjere da obezbijede, u skladu sa članom 11 Konvencije, da se pravo na slobodu udruživanja može stvarno uživati bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; naročito bi trebalo spriječiti i ukloniti diskriminatorne administrativne postupke, uključujući pretjerane formalnosti za registraciju i praktično funkcionisanje udruženja; treba preduzeti mjere da se spriječi zloupotreba pravnih i administrativnih odredaba, poput onih koje se odnose na restrikcije po osnovu javnog zdravlja, javnog morala i javnog reda.

10. Pristup javnim sredstvima raspoloživim za nevladine organizacije treba obezbijediti bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

11. Države članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi efikasno zaštitile branioce ljudskih prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba protiv neprijateljstva i agresije kojima mogu biti izloženi, uključujući i neprijateljstvo i agresiju koju su navodno počinili državni organi, kako bi im se omogućilo da slobodno obavljaju svoje aktivnosti u skladu sa Deklaracijom Komiteta ministara o akciji Savjeta Evrope da se unaprijedi zaštita branilaca ljudskih prava i promovišu njihove aktivnosti.

12. Države članice bi trebalo da se postaraju da se nevladine organizacije koje se bave odbranom ljudskih prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba na odgovarajući način konsultuju o usvajanju i sprovođenju mjera koje mogu uticati na ljudska prava tih osoba.

III. Sloboda izražavanja i mirnog okupljanja

13. Države članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere da obezbijede, u skladu sa članom 10 Konvencije, da se pravo na slobodu izražavanja može stvarno uživati, bez diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, uključujući i slobodu da se primaju i daju informacije o temama koje se bave seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom.

14. Države članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou kako bi se obezbijedilo da se pravo na slobodu mirnog okupljanja, kako je utvrđeno članom 11 Konvencije, može stvarno uživati, bez diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

15. Države članice bi trebalo da obezbijede da organi za sprovođenje zakona preduzimaju odgovarajuće mjere za zaštitu učesnika u mirnim demonstracijama u korist ljudskih prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba od svakog pokušaja da se nezakonito ometa ili sprečava stvarno uživanje njihovog prava na slobodu izražavanja i mirnog okupljanja.

16. Države članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće mjere da spriječe ograničenja stvarnog uživanja prava na slobodu izražavanja i mirnog okupljanja koja proističu iz zloupotrebe pravnih i administrativnih odredaba, na primjer po osnovu javnog zdravlja, javnog morala i javnog reda.

17. Javne vlasti na svim nivoima treba podsticati da javno osude, posebno u medijima, svako nezakonito miješanje u prava pojedinaca i grupa pojedinaca da ostvaruju svoju slobodu izražavanja i mirnog okupljanja, naročito kada se to odnosi na ljudska prava lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba.

IV. Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

18. Države članice bi trebalo da obezbijede da se ukinu svi diskriminatorni zakoni kojima se kriminalizuje istopolni seksualni čin između dvije odrasle osobe, uključujući i sve razlike u odnosu na doba za davanje saglasnosti za ulazak u istopolne seksualne odnose i heteroseksualne odnose; takođe treba da preduzimaju odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da odredbe krivičnog zakona koje, zbog toga kako su formulisane, mogu dovesti do diskriminatorne primjene budu ili poništene ili izmijenjene ili primijenjene na način koji je spojiv sa načelom nediskriminacije.

19. Države članice bi trebalo da se postaraju da javne institucije, uključujući naročito institucije nadležne za sprovođenje zakona, ne prikupljaju, skladište ili na drugi način koriste lične podatke koji se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet neke osobe, osim kada je to neophodno za postizanje konkretnih, zakonitih i legitimnih ciljeva; postojeće podatke koji nijesu u skladu s tim načelima treba uništiti.

20. Prethodni uslovi, uključujući promjene fizičke prirode, za pravno priznanje promjene pola, trebalo bi da se redovno preispituju kako bi se uklonili uvredljivi uslovi.

21. Države članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće mjere kojima se garantuje puno pravno priznavanje promjene pola osobe u svim oblastima života, posebno tako što će se promjena imena i pola u službenim dokumentima omogućiti brzo, transparentno i pristupačno; države članice bi, takođe, trebalo da obezbijede, gdje je to potrebno, odgovarajuće priznanje i promjene od strane nedržavnih subjekata u pogledu ključnih dokumenata, kao što su obrazovne ili radne potvrde.

22. Države članice bi trebalo da preduzmu sve neophodne mjere da obezbijede da, kada je promjena pola obavljena i pravno priznata, u skladu sa stavovima 20 i 21 u gornjem tekstu, pravo transrodnih osoba da stupaju u brak s osobom čiji je pol suprotan njihovom novom polu, bude djelotvorno zajamčeno.

23. Tamo gdje domaće zakonodavstvo garantuje prava i obaveze nevjenčanim parovima, države članice bi trebalo da obezbijede da se to nediskriminatorski primjenjuje i na istopolne parove i na parove različitog pola, uključujući tu i prava i obaveze koji se tiču porodičnih penzija i stanarskog prava.

24. Tamo gdje domaće zakonodavstvo priznaje registrovana istopolna partnerstva, države članice bi trebalo da nastoje da obezbijede da njihov pravni status i njihova prava i obaveze budu ekvivalentni pravima i obavezama heteroseksualnih parova u uporedivoj situaciji.

25. Tamo gdje domaće zakonodavstvo ne priznaje niti garantuje prava i obaveze registrovanim istopolnim partnerstvima i nevjenčanim parovima, države članice se pozivaju da razmotre mogućnost pružanja istopolnim parovima, bez bilo kakve diskriminacije, uključujući i diskriminaciju parova različitog pola, pravnih ili drugih sredstava za rješavanje praktičnih problema koji se odnose na društvenu stvarnost u kojoj žive.

26. Imajući u vidu da najbolji interes djeteta treba da bude primarni element pri donošenju odluka u vezi s roditeljskom odgovornošću ili starateljstvom nad djetetom, države članice bi trebalo da obezbijede da se takve odluke donose bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

27. Imajući u vidu da najbolji interesi djeteta treba da bude primarni element pri odlučivanju o usvajanju djeteta, država članica čije domaće zakonodavstvo dopušta pojedincima da usvajaju djecu trebalo bi da obezbijede da se taj zakon primjenjuje bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

28. Tamo gdje domaći zakoni dozvoljavaju vještačku oplodnju za neudate žene, države članice bi trebalo da nastoje da obezbijede pristup takvom liječenju bez diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije.

V. Zapošljavanje

29. Države članice bi trebalo da obezbijede uspostavljanje i primjenu odgovarajućih mjera kojima se obezbjeđuje djelotvorna zaštita od diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta pri zapošljavanju i radu kako u javnom tako i u privatnom sektoru. Te mjere bi trebalo da obuhvate uslove za pristup zapošljavanju i unapređenju na poslu, otpuštanje, plate i druge radne uslove, uključujući sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje uznemiravanja i drugih oblika viktimizacije.

30. Posebnu pažnju treba obratiti obezbjeđivanju djelotvorne zaštite prava na privatnost transrodnih pojedinaca u kontekstu zapošljavanja, a naročito u pogledu konkurisanja za posao, da bi se izbjeglo svako nebitno otkrivanje njihove polne istorije ili njihovog prethodnog imena poslodavcu i drugim zaposlenima.

VI. Obrazovanje

31. Imajući u vidu interese djeteta kao primarne, države članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće zakonodavne i druge mjere, koje se odnose na nastavno osoblje i učenike, kako bi se osiguralo da se pravo na obrazovanje može stvarno uživati bez diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; to naročito uključuje zaštitu prava djece i mladih na obrazovanje u bezbjednom okruženju, bez nasilja, maltretiranja, socijalne isključenosti ili drugih oblika diskriminatornog i ponižavajućeg postupanja koji se odnose na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet.

32. Imajući u vidu interese djeteta kao primarne, treba preduzeti odgovarajuće mjere u tom cilju na svim nivoima kako bi se unaprijedila međusobna tolerancija i poštovanje u školama, bez obzira na seksualnu orijentaciju ili rodni identitet. To treba da obuhvati pružanje objektivnih informacija u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom, na primjer u školskim programima i obrazovnim materijalima, kao i obezbjeđivanje potrebnih informacija, zaštite i podrške učenicima i studentima kako bi im se omogućilo da žive u skladu sa svojom seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom. Osim toga, države članice mogu da osmisle i primjenjuju politike jednakosti i bezbjednosti u školama i akcione planove i mogu da obezbijede pristup adekvatnoj antidiskriminacionoj obuci ili podršci i nastavnim sredstvima. Takve mjere bi trebalo da uzmu u obzir prava roditelja u vezi sa obrazovanjem njihove dece.

VII. Zdravstvena zaštita

33. Države članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće zakonske i druge mjere kako bi obezbijedile uživanje najvišeg mogućeg standarda zdravstvene zaštite bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; one bi posebno trebalo da uzmu u obzir posebne potrebe lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba u razvoju nacionalnih zdravstvenih planova, uključujući mjere za prevenciju samoubistva, zdravstvene ankete, medicinske programe, kurseve i materijale za obuku i praćenje i ocjenjivanje kvaliteta zdravstvenih usluga.

34. Treba preduzeti odgovarajuće mjere da bi se izbjegnula klasifikacija homoseksualnosti kao bolesti, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.

35. Države članice bi trebalo da preduzmu odgovarajuće mjere da obezbijede da transrodne osobe imaju stvaran pristup odgovarajućim službama promjene pola, uključujući i psihološka, endokrinološka i hirurška znanja iz oblasti zdravstvene zaštite transrodnih osoba, bez njihovog podvrgavanja nerazumnim zahtjevima; nijedna osoba ne bi trebalo da bude podvrgnuta promjeni pola bez vlastitog pristanka.

36. Države članice bi trebalo da preduzimaju odgovarajuće zakonske i druge mjere kako bi obezbijedile da sve odluke kojima se ograničavaju troškovi koje pokriva zdravstveno osiguranje za postupke promjene pola budu zakonite, objektivne i srazmjerne.

VIII. Stanovanje

37. Treba preduzeti mjere da se obezbijedi da pristup adekvatnom stanovanju mogu stvarno i ravnopravno da uživaju sva lica, bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; pomoću takvih mjera posebno bi trebalo da se teži da se obezbijedi zaštita od diskriminatornog iseljavanja i da se jemče jednaka prava na sticanje i zadržavanje vlasništva nad zemljom i drugom imovinom.

38. Treba posvetiti odgovarajuću pažnju riziku od beskućništva sa kojim se suočavaju lezbijke, gejevi i biseksualne i transrodne osobe, uključujući i mlade i djecu koji mogu biti posebno osjetljivi na socijalnu

isključenost, uključujući i isključenost iz sopstvenih porodica; u tom smislu, treba obezbijediti relevantne socijalne službe na osnovu objektivne procjene potreba svakog pojedinca, bez diskriminacije.

IX. Sport

39. Homofobija, transfobija i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, isto kao i rasizam i drugi oblici diskriminacije, neprihvatljivi su u sportu i protiv njih se treba boriti.

40. Sportske aktivnosti i objekti bi trebalo da budu otvoreni za sve bez diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; naročito je potrebno preduzimati djelotvorne mjere da se spriječi, suzbije i kazni korišćenje diskriminatornog vrijeđanja u vezi sa seksualnom orijentacijom i rodnim identitetom tokom sportskih događaja i u vezi s njima.

41. Države članice bi trebalo da podstiču dijalog sa sportskim udruženjima i klubovima navijača i da im pružaju podršku u razvoju aktivnosti podizanja svijesti u vezi sa diskriminacijom lezbijki, gejeva i biseksualnih i transrodnih osoba u sportu i u osuđivanju ispoljavanja netolerancije prema njima.

X. Pravo na traženje azila

42. U slučajevima kada države članice imaju međunarodne obaveze u ovom pogledu, one bi trebalo da uvažavaju činjenicu da opravdani strah od progona na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta može da bude validan osnov za davanje izbjegličkog statusa i azila prema domaćem zakonodavstvu.

43. Države članice bi trebalo posebno da se postaraju da lica koja traže azil ne budu poslata u zemlju gdje će im život ili sloboda biti ugroženi ili gdje se suočavaju s opasnošću od mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja zbog svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta.

44. Azilanti treba da budu zaštićeni od svake diskriminatorne politike ili prakse na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; naročito je potrebno preduzeti odgovarajuće mjere da se spriječi rizik od fizičkog nasilja, uključujući seksualno zlostavljanje, verbalnu agresiju ili druge oblike uznemiravanja azilanata lišenih slobode i da im se obezbijedi pristup informacijama koje su relevantne za njihovu konkretnu situaciju.

XI. Nacionalne institucije za zaštitu ljudskih prava

45. Države članice bi trebalo da obezbijede da nacionalne institucije za zaštitu ljudskih prava imaju jasan mandat za rješavanje problema diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; one bi naročito trebalo da budu u stanju da daju preporuke o zakonodavstvu i politikama, da podižu svijest javnosti, kao i da – u mjeri u kojoj je to predviđeno domaćim zakonima – razmatraju pojedinačne žalbe u vezi s privatnim i javnim sektorom i da pokreću sudske postupke ili učestvuju u njima.

XI. Diskriminacija po više osnova

46. Države članice se podstiču da preduzimaju mjere da obezbijede da zakonske odredbe u domaćim zakonima kojima se zabranjuje ili sprečava diskriminacija, takođe, pružaju zaštitu od diskriminacije po više osnova, uključujući diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta; nacionalne institucije za zaštitu ljudskih prava bi trebalo da imaju širok mandat kako bi mogle da se bave takvim problemima.